

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning pedagogik xususiyatlari

Xalloqova Maqsudaxon Ergashaliyevna

Farg'ona davlat universiteti v.b. dotsent (PhD)

Abdusoliyeva Durdona Qobiljon qizi

Farg'ona davlat universiteti, 3-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11365022>

ARTICLE INFO

Received: 24th April 2024

Accepted: 25th May 2024

Published: 28th May 2024

KEYWORDS

axloq, tarbiya,
ma'naviyat, jamiyat, ong,
ma'naviy-axloqiy bilim,
axloqiy ong, axloqiy
qadriyat, axloqiy his-tuyg'u,
ijtimoiy ong.

ABSTRACT

Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash xususiyatlari, xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanishning ahamiyati tahlil qilingan.

“Bolalarimizni go'dakligidan ongi va tafakkurini to'g'ri shakllantirib bormasak, kelajakda yuksak saviyali, bilim va ma'naviyatga ega bo'lgan barkamol avlodni tarbiyalash qiyin kichadi”.

Sh.Mirziyoyev

Maktabgacha tarbiya pedagogikasi ma'naviy-axloqiy tarbiyani, ma'naviy axloqiy ongni shakllantirish, bola hayotining dastlabki yillaridan boshlab uning ma'naviy his-tuyg'ulari va axloqiy fazilatlarini shakllantirish jarayoni deb hisoblaydi. Bolalar bog'chasida bu jarayon ma'naviy tamoyillarga asoslangan bo'lib, maktabgacha yoshdagi bolalarning yoshiga qarab belgilanadi va O'zbekiston kelajagini barpo etuvchi fuqarolari uchun zarur bo'lgan ma'naviy axloqiy fazilatlarning asoslarini shakllantiradi.

Maktabgacha tarbiya yoshi-bu shaxsning dastlabki “ochilish” davri. Ma'naviy tarbiya ikki tomonlama jarayondir. Bir tomondan, bukattalar, ota-onalar, tarbiyachilarning farzandlariga faol ta'sir ko'rsatadi. Ikkinchidan esa bolalarning xatti-harakatlari, his-tuyg'ulari va munosabatlarida namoyon bo'ladigan tarbiyaviy faoliyat. Shu sababli, tarbiya mazmunini belgilab olgach, turli xil ma'naviy tarbiya uslublarini qo'llash orqali ota-ona, tarbiyachi tarbiyaning natijalarini, bolalarning ma'naviy barkamolligini diqqat bilan tahlil qilib borishlari kerak.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning mohiyati xulq-atvor, odob-axloq me'yorlari va qoidalaridir. Ular bolalarning so'zlarida, munosabatlarida, xatti-harakatlarida namoyon bo'ladi, ularning xatti-harakatlari, munosabatlarini nazorat qiladi. Ota-onalar va tarbiyachilar maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash bu O'zbekistonning kelajagi, Vatanimizning bo'lajak posbonlarini, dunyoda yurtimiz sharafini yuksaltiruvchi, iqtisodiy, ma'naviy hayotni barpo etuvchilarni tarbiya qilayotganlarini, buning mas'uliyatini yaxshi bilishlari kerak. Ushbu vazifalarga muvofiq maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash bo'yicha

ishlar takomillashtirilishi kerak. Maktabgacha yoshda shakllantirilgan his-tuyg'ular va xulq bolalar o'rtasidagi, kattalar va bolalar o'rtasidagi munosabatlarning butun majmuasiga qat'iy ta'sir ko'rsatadi.

"Eshitdim-unutdim. Ko'rdim-eslab qoldim. Bajardim-tushundim".

Konfutsiy

Bolalar bilan muntazam ish olib borish, bolalarning ma'naviy axloqiy malakalari darajasini oshiradi; maktabgacha tarbiya tashkilotlarida o'rgangan qobiliyatlarini rivojlantiradi va amalga oshirilgan ishlar bilan quvonadi, kattalar ishining natijalarini qadrlaydi; ularda umumiy manfaatlar uchun ishda ishtirok etish, birgalikda o'ynash, barcha maqsadlarni amalga oshirish istagi paydo bo'ladi. Bularning barchasi bola shaxsiyatining ma'naviy yo'nalishini belgilaydi. Bolalarda faol hayotiy pozitsiya asoslarini shakllantiradi. Bu juda muhim natija bo'lib, keyinchalik maktab yoshidagi ma'naviy-axloqiy tarbiyani muvaffaqiyatli amalga oshirishga imkon beradi. Har bir bolaning ma'naviyaxloqiy rivoji uchun g'amxo'rlik-bugungi va kelajak tarbiyachilarining kundalik e'tiborini talab qiladi. Bunda bola va bolalar jamoasini shakllantirish bir vaqtning o'zida birlashtiriladi. Ma'naviy-axloqiy tarbiyani amalga oshirishda tarbiyachi yetakchi rol o'ynaydi. Uning xulq-atvori, bolalar va kattalar bilan munosabati bolalarga namuna-misol vazifasini o'taydi.

Maktabgacha yoshdagi bolani ma'naviy axloqiy tarbiyalashni ota-onalar bolalar bog'chasi bilan yaqin aloqada amalga oshirishlari kerak. Bolalar bog'chasi bolalar tarbiyasida qiyinchiliklarga duch kelayotgan ota-onalarga alohida e'tibor berib, oilalarning barcha qatlamlari pedagogik madaniyatini yuksaltirish, barcha ota-onalarni (va iloji bo'lsa, oilaning boshqa katta a'zolarini ham) pedagogik madaniyat bilan qurollantirishi kerak. Bolalarni ma'naviy tarbiyalash usullarini tanlash oldingi bolalik davrining har bir bosqichidagi asosiy vazifalarni hisobga olgan holda, ularni yoshiga xos xususiyatlaridan kelib chiqib amalga oshiriladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy axloqiy tarbiyalashning asosiy vazifalari quyidagilar:

- madaniy xulq atvor malakalari, kompetensiyalarini rivojlantirish;
- insonparvarlikning ko'nikmalarini o'rgatish

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasining mazmuni va usullari ushbu yoshdagi bolalarning xususiyatlariga mos kelishi va eng yaqin axloqiy rivojlanish zonasini ta'minlashi kerak. Misol uchun, agar to'rt yoshli bola tengdoshlaridan yordam berishni asosan tarbiyachining maslahati, ta'siri, topshirig'i bilan bajarsa, besh yoshlilar bu yordamni o'z ixtiyori, farosati bilan ko'rsata olishi kerak. Tabiiyki, buning uchun tarbiyachi bolalarni ushbu yanada rivojlangan xatti-harakatga tayyorlashni oldindan amalga oshirib borishi kerak.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya-bu bolaning shaxsini jamiyatning maqsadlarini va g'oyalariga mos ravishda rivojlanishi bilan pedagogik ta'sir qilish usuli. Bolalarda insonparvarlikni tarbiyalash uchun qo'llanayotgan tarbiya usullari insonparvar bo'lishi kerak. Jamoaviylikni rivojlantirish uchun bolalarda biror ishni bajarish istagi va qobiliyatini rivojlantirish birgalikla o'ynash. Har bir bolaga g'amxo'rlik qilish taqozo etiladigan va faoliyatni tashkil etish zarur. Vatanga muxabbatni anglash-vatanparvarlik va fuqarolikning boshlanishini. Buning uchun esa tarbiyaviy ishni jamoa hayoti bilan bog'lash zarur bo'ladi. Bolalarni tarbiyalash yakka usul yoki vositalar bilan amalga oshirilmaydi. Bunda turli xil tarbiya usullarining butun majmuasi qo'llaniladi. Ma'naviyaxloqiy tarbiya usullarini shartli ravishda bir necha guruhlariga bo'lish mumkin:

Birinchi guruh usullari bolalarning odatiy xatti-harakatlarini shakllantirishni ta'minlaydi. Ularga bola xulq-atvorining ijobiy shakllariga o'rgatish usullarini keltirish mumkin. Buning

asosiy sababi bolalar turli vaziyatlarda me'yorlar va qoidalarga muvofiq harakat qilishlari, masalan, salomlashish va kechirim so'rash, xizmat uchun minnatdorchilik bildirish, savollarga xushmuomalalik bilan javob berish, gullarni parvarish qilish, boshqa bolalarga yordam berish va o'zaro yordamlashish, keksalarga g'amxo'rlik qilish, kamtarlik o'rgatiladi. Bola xatti-harakatlarining motivatsiyasi uning ongiga, histuyg'ulariga ta'sir qiladi. Shu sababli muntazam xulq harakatlarining shakllanishi uchun muntazam o'rgatib borish juda muhimdir. Mashg'ulotlar bolalarni turli xil amaliy tadbirlarga, tengdoshlari va kattalarga tabiiy hayot sharoitlarida va maxsus yaratilgan, maktabgacha yoshdagi bolalarni bunday harakatlarga jalb qilishni o'z ichiga oladi. Masalan, tarbiyachi yosh bolalarga mehmonlarni kutib olish, mehmon qilishni tavsiya qiladi. Bolalar bunday holatlarda o'z bilimlari va ko'nikmalarini namoyon qilishlari, ularga e'tibor berishlari, kichiklarga g'amxo'rlik qilishlari kerak. O'rgatish usuli kattalar yoki boshqa bolalarning namunasi bilan birlashtirilsa, katta ta'sir ko'rsatadi. Biroq, bolaning katta ishi yoki tengdoshi namunasiga ko'ra harakat qilishi uchun, ularga o'shashni istashlarini so'rab, o'xshashga istakni kuchaytirish kerak. O'xshash orzusi taqlid orqali amalga oshiriladi. Agar bola biror kishi haqida to'liqlanib, hayrat bilan gapirsa, bu uning o'sha kishi faoliyati, xarakteridan ta'sirlanganini anglatadi. Bolalar bog'chasining tarbiya dasturlarida maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarga ularning yosh va individual psixik fiziologik xususiyatlariga moslab jismoniy, aqliy, ma'naviy-axloqiy, estetik tarbiya berish nazarda tutiladi. Buning uchun har bir maktabgacha tarbiya tashkilotining har bir ish guruhida tegishli sharoit yaratiladi, guruhda bolalar hayotini yo'lga qo'yish va ularni tarbiyalashda oilalarning normal turmushi hamda hayotini, xilma-xil faoliyatini, ularning sog'lig'ini muhofaza qilish va ma'naviy fazilatlarini tarbiyalashni yo'lga qo'yish nazarda tutiladi. Maktabgacha tarbiya tashkiloti ozoda, shinam, keng bo'lib, guruhlar xonalari mebel, o'yinchoqlar, pedagogik qo'llanmalar, gigiyena, pedagogika va estetika talablariga javob beruvchi jihozlar bilan ta'minlanadi, ular bolalarning yoshlariga muvofiq bo'lishi, xonani jihozlash asbob-uskuna hamda buyumlari esa tasdiqlangan tipovoy jihozlashga mos bo'lishi lozim. Bolalarning ko'rish qobiliyatlarini saqlash maqsadida guruh xonalari turli darajada sun'iy va tabiiy tarzda yoritilishi lozim. Deraza pardalari va derazalarga qo'yilgan o'simliklar derazadan tushadigan yorug'likni kamaytirmasligi kerak.

Shunday qilib, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalardagi harakterning ijobiy na'munalarini, ularning yosh xususiyatlarini e'tiborga olgan holda axloqiy tarbiyaning hamma samarali usullari bilan tarbiyalanib borilsa, ijobiy natijalarga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Criteria for non-educational institutions to improve the quality of education me Khalloкова World Bulletin of Social Sciences (WBSS) Available Online at: <https://www...>
2. Нодавлат таълим муассасаларида таълим тизимини модернизациялаш М Халлокова Общество и инновации 3 (1), 151
3. M.Xallokova. Nodavlat ta'lim muassasalarida ta'lim tizimini modernizatsiyalash. Obshestvo I innovatsii 3 (1), 151-157, 2022
4. Khallokova, M. E. (2018). Important Aspects of Establishing Non-State Educational Institutions. Eastern European Scientific Journal, (2)
5. Khallokova, M. (2022). Modernization of the education system in non-governmental educational institutions. Society and Innovations, 3 (1), 151-157.